

TIÊU CHUẨN THỐNG KÊ: TỪ BỨC TRANH CHUNG CỦA THỐNG KÊ QUỐC TẾ ĐẾN MỘT SỐ KHUYẾN NGHỊ CHO THỐNG KÊ NƯỚC TA

*Đâu Trang – Ngọc Mai**

Tóm tắt:

Tiêu chuẩn hóa các hoạt động sản xuất thông tin thống kê là yêu cầu tất yếu hiện nay của Thống kê nước ta. Đặc biệt, trong bối cảnh xây dựng Chiến lược Phát triển Thống kê Việt Nam giai đoạn 2021-2030, tầm nhìn đến năm 2045, "tiêu chuẩn hóa" đang được xét đến như là một trong những trụ cột quan trọng để đảm bảo mục tiêu hiện đại hóa Thống kê Việt Nam. Bài viết cung cấp cho độc giả một bức tranh tổng quan về tiêu chuẩn thống kê - từ khái niệm đến thực tiễn, đồng thời đưa ra quan điểm và một số khuyến nghị cho công tác tiêu chuẩn hóa của toàn Ngành.

Bối cảnh

Ngày nay, nhu cầu sử dụng thông tin thống kê không ngừng tăng lên, trong khi các nguồn lực dành cho hoạt động sản xuất thông tin thống kê đang có xu hướng giảm dần. Các cơ quan thống kê hiện đang đứng trước thách thức phải cung cấp nhiều thông tin thống kê hơn, chất lượng tốt hơn với chi phí thấp hơn. Trong bối cảnh này, việc thực hiện tiêu chuẩn hóa các hoạt động sản xuất thông tin thống kê là một yêu cầu tất yếu. Rõ ràng, việc sản xuất thông tin thống kê dựa trên những chuẩn mực nhất định sẽ hiệu quả hơn về cả số lượng, chất lượng và chi phí sản xuất, nâng cao tính chuyên nghiệp của hoạt động sản xuất thông tin thống kê.

Tiêu chuẩn thống kê là một trong những yếu tố cơ bản có vai trò định hình đối với thông tin thống kê được sản xuất. Vì vậy, xây dựng và áp dụng các tiêu chuẩn thống kê phù hợp với các tiêu chuẩn thống kê quốc tế có ý nghĩa quan trọng trong việc bảo đảm chất lượng thống kê, đặc biệt là đảm bảo tính

minh bạch, tính so sánh quốc tế cũng như thúc đẩy khả năng hội nhập với thống kê thế giới. Bên cạnh đó, các cơ quan thống kê cần ý thức được rằng: Mỗi cơ quan thống kê chính là một bộ phận trong hệ sinh thái dữ liệu toàn cầu, trong đó thực hiện các tương tác để trao đổi, sản xuất và sử dụng thông tin thống kê. Các tiêu chuẩn thống kê chính là cơ sở quan trọng để đảm bảo tính thống nhất và toàn vẹn của hệ sinh thái dữ liệu toàn cầu.

Ở nước ta, "tiêu chuẩn hóa" đang là một trong những vấn đề được quan tâm trong bối cảnh xây dựng Chiến lược Phát triển Thống kê Việt Nam giai đoạn 2021-2030, tầm nhìn đến năm 2045 với tư cách là một trụ cột quan trọng để thực hiện hiện đại hóa hoạt động sản xuất thông tin thống kê nước ta. Bộ tiêu chí chất lượng thống kê nhà nước đến năm 2030 được Thủ tướng Chính phủ ban hành tại Quyết định số 01/2019/QĐ-TTg ngày 05/01/2019 cũng đưa ra tiêu chí chất lượng "Quản lý các tiêu chuẩn thống kê" với 07 nội dung tiêu chí.

* Phòng Nghiên cứu phương pháp, tiêu chuẩn, quy trình Thống kê, Viện Khoa học Thống kê

Bài viết cung cấp một bức trang tổng quan về tiêu chuẩn thống kê của Thống kê quốc tế, từ khái niệm đến thực tiễn, trên cơ sở đó xác định một quan điểm về công tác tiêu chuẩn hóa của toàn Ngành và đưa ra một số khuyến nghị về xây dựng, ban hành và áp dụng các tiêu chuẩn thống kê cho Thống kê nước ta.

1. Khái niệm “tiêu chuẩn thống kê”

“Tiêu chuẩn” là thuật ngữ được sử dụng phổ biến trong nhiều lĩnh vực, bởi lĩnh vực nào cũng cần những thước đo, chuẩn mực nhất định để phục vụ cho những mục đích quản lý khác nhau, chẳng hạn như quản lý chất lượng sản phẩm, quy trình, hiệu quả, hiệu suất... Trong mỗi lĩnh vực khác nhau, thuật ngữ này lại được định nghĩa theo những cách khác nhau. Chẳng hạn, Luật Tiêu chuẩn và quy chuẩn kỹ thuật⁸ đưa ra giải thích về thuật ngữ tiêu chuẩn như sau: “Tiêu chuẩn là quy định về đặc tính kỹ thuật và yêu cầu quản lý dùng làm chuẩn để phân loại, đánh giá sản phẩm, hàng hoá, dịch vụ, quá trình, môi trường và các đối tượng khác trong hoạt động kinh tế - xã hội nhằm nâng cao chất lượng và hiệu quả của các đối tượng này. Tiêu chuẩn do một tổ chức công bố dưới dạng văn bản để tự nguyện áp dụng”.

Trong lĩnh vực thống kê, việc sử dụng các tiêu chuẩn thống kê cho phép cơ quan thống kê thực hiện sản xuất các thông tin thống kê trên một cơ sở nhất quán, đồng thời cho phép tích hợp dữ liệu theo thời gian và giữa các nguồn dữ liệu khác nhau. Các tiêu chuẩn thống kê cũng mang lại nhiều lợi ích khác như tăng hiệu quả sử dụng nguồn lực, giảm gánh nặng trả lời cho chủ thể cung cấp thông tin cho cơ quan thống kê... Theo đó, một số tổ chức quốc tế và cơ quan thống

kê quốc gia đã đưa ra khái niệm chính thức về “tiêu chuẩn thống kê”.

Sổ tay Khung đảm bảo chất lượng quốc gia cho thống kê chính thức của Liên Hợp Quốc (Sổ tay UN NQAF 2019)⁹ đưa ra khái niệm về “tiêu chuẩn thống kê” như sau: *“Tiêu chuẩn thống kê: Các tiêu chuẩn xác định và thiết lập các thông số kỹ thuật và các đặc điểm thống nhất cho các sản phẩm và / hoặc dịch vụ. Trong bối cảnh của Sổ tay này, các tiêu chuẩn thống kê đề cập đến một tập hợp toàn diện các khái niệm, định nghĩa, phân loại thống kê và các mô hình, phương pháp và quy trình được sử dụng để đạt được việc ứng xử thống nhất với các vấn đề thống kê trong hoặc giữa các quá trình, theo thời gian và không gian”.*

Kèm theo khái niệm này, Sổ tay UN NQAF 2019 chỉ dẫn đến các bảng phân loại được phổ biến trên website của Cơ quan Thống kê Liên hợp quốc (UNSD) để minh họa cho các tiêu chuẩn thống kê. Như vậy, khái niệm chung về “tiêu chuẩn thống kê” của Liên hợp quốc được sử dụng trong Sổ tay UN NQAF 2019 rất rõ ràng, trong đó cần lưu ý một số nội dung như sau:

- Tiêu chuẩn thống kê không chỉ là các tiêu chuẩn được xây dựng nhằm xác định và thiết lập các thông số kỹ thuật và đặc điểm chung cho các sản phẩm của quá trình sản xuất thông tin thống kê, còn còn là các tiêu chuẩn được xây dựng cho các dịch vụ thống kê;

- Khái niệm xác định phạm vi về nội dung của các tiêu chuẩn thống kê, bao gồm các tiêu chuẩn về khái niệm, định nghĩa, phân loại thống kê và các mô hình, phương pháp, quy trình;

⁸ Luật số 68/2006/QH11 ban hành ngày 29 tháng 06 năm 2006

⁹ United Nations (2019), *United Nations National Quality Assurance Frameworks Manual for Official Statistics*

➤ ➤ ➤ THÔNG KÊ QUỐC TẾ VÀ HỘI NHẬP

- Khái niệm nêu rõ mục đích của việc xây dựng và áp dụng các tiêu chuẩn thống kê là nhằm đạt được việc ứng xử thống nhất với các vấn đề thống kê trong hoặc giữa các quá trình, theo thời gian và không gian, hay nói cách khác là để đảm bảo tính thống nhất và tính so sánh.

Bên cạnh khái niệm "tiêu chuẩn thống kê" nói chung của Liên hợp quốc, Bảng thuật ngữ thống kê của OECD định nghĩa về "tiêu chuẩn thống kê quốc tế"¹⁰ như sau:

Định nghĩa: Thuật ngữ tiêu chuẩn thống kê quốc tế đề cập đến một bộ phận hoàn chỉnh bao gồm các hướng dẫn và khuyến nghị thống kê quốc tế do các tổ chức quốc tế cùng với các cơ quan quốc gia xây dựng.

Bối cảnh:

(1) Việc xây dựng các tiêu chuẩn thống kê quốc tế nhất thiết phải bao gồm một quá trình tham vấn và thảo luận rộng rãi giữa các tổ chức quốc tế, cũng như giữa các tổ chức quốc tế với các quốc gia thành viên.

(2) Các tiêu chuẩn có phạm vi bao trùm hầu hết các hoạt động sản xuất thống kê, từ thu thập, xử lý và phổ biến dữ liệu, và hầu hết các lĩnh vực thống kê. Các tiêu chuẩn này cũng bao gồm các phân loại thống kê quốc tế.

(3) Cơ sở dữ liệu toàn diện nhất về các hướng dẫn và khuyến nghị thống kê quốc tế hiện có đang được phổ biến trên website của Cơ quan Thống kê Liên Hợp Quốc, các ấn phẩm phương pháp luận thống kê. Cơ sở dữ liệu này cũng liệt kê các tiêu chuẩn hiện đang được các tổ chức quốc tế xây dựng".

Ngoài ra, Cơ quan Thống kê Canada (StatCan), Cơ quan Thống kê New Zealand (Stats NZ) và Cơ quan Thống kê quốc gia Úc

(ABS) đưa ra các khái niệm về "tiêu chuẩn thống kê".

Theo StatCan, "*Tiêu chuẩn thống kê là một tập hợp các quy tắc được đặt ra về cách thức dữ liệu được thu thập và cách thức thông tin thống kê được sản xuất và công bố. Các tiêu chuẩn thống kê cung cấp thông tin về dữ liệu được thu thập về một chủ đề cụ thể để giúp các cá nhân hiểu và giải thích được những dữ liệu này*"¹¹.

Stats NZ đưa ra khái niệm "*Tiêu chuẩn thống kê cung cấp một tập hợp các hướng dẫn toàn diện cho các cuộc điều tra và các nguồn dữ liệu hành chính để thu thập thông tin về một chủ đề cụ thể. Các thành phần của một tiêu chuẩn bao gồm: (1) Lý do; (2) Định nghĩa; (3) Quá trình phân loại và mã hóa; (4) Mô-đun bảng hỏi; (5) Kết quả đầu ra; (6) Các phân loại và tiêu chuẩn liên quan; (7) Chú giải thuật ngữ và tài liệu tham khảo*".¹²

Trong khi đó, ABS xác định "*Tiêu chuẩn thống kê là tập hợp các quy tắc được sử dụng để chuẩn hóa cách thức thu thập dữ liệu và sản xuất thông tin thống kê. Tiêu chuẩn thống kê cung cấp thông tin về dữ liệu được thu thập về một chủ đề cụ thể giúp hiểu và giải thích dữ liệu đó.*

Các tiêu chuẩn thống kê là các phiên bản đã được thông qua về cách thức để:

- Xác định các khái niệm cơ bản
- Xác định các biến quan tâm cụ thể
- Thu thập dữ liệu
- Cấu trúc mã hóa
- Đơn vị thống kê
- Các mô-đun bảng hỏi được đề xuất

¹¹ [National Statistical Standards: Tested and Trusted \(statcan.gc.ca\)](https://www.statcan.gc.ca)

¹² <https://www.stats.govt.nz/methods-and-standards/standards-and-classifications/what-are-statistical-standards-and-classifications/>

¹⁰<https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=6152>

- *Xử lý dữ liệu*
- *Phân loại*
- *Hiệu đính dữ liệu*
- *Trình bày dữ liệu*
- *Các loại kết quả đầu ra*
- *Giải thích dữ liệu.*¹³

Như vậy, nếu như *tiêu chuẩn thống kê quốc tế* (theo khái niệm của OECD) được hiểu là các tiêu chuẩn thống kê do tổ chức quốc tế và các quốc gia thành viên cùng xây dựng thông qua một quá trình tham vấn và thảo luận rộng rãi, thì *tiêu chuẩn thống kê* mà StatCan, Stats NZ và ABS đề cập lại là quan điểm của các quốc gia về tiêu chuẩn thống kê, trên cơ sở đó các quốc gia xây dựng và áp dụng các tiêu chuẩn thống kê của mình. Ngoài ra, nếu *tiêu chuẩn thống kê quốc tế* là các hướng dẫn, khuyến nghị không có tính bắt buộc đối với tất cả các quốc gia thì các *tiêu chuẩn thống kê* đã được các cơ quan thống kê quốc gia xây dựng, ban hành và áp dụng là những quy tắc, chuẩn mực, yêu cầu bắt buộc mà các cơ quan đó cần tuân thủ trong quá trình sản xuất thông tin thống kê. Mỗi cơ quan thống kê quốc gia vừa có thể tham gia xây dựng tiêu chuẩn thống kê quốc tế, vừa có thể xây dựng tiêu chuẩn thống kê cho riêng mình trên cơ sở phù hợp với các tiêu chuẩn thống kê quốc tế.

Khái niệm *tiêu chuẩn thống kê quốc tế* của OECD cũng giúp xác định được các dạng của một tiêu chuẩn thống kê quốc tế, bao gồm các tài liệu hướng dẫn, khuyến nghị, hoặc bảng phân loại thống kê – nhìn chung cũng chính là các dạng cơ bản của tiêu chuẩn thống kê nói chung. Có thể nói, tiêu chuẩn

thống kê quốc tế là bộ phận quan trọng trong số các tiêu chuẩn thống kê nói chung bởi những lí do sau: (1) Tính khả thi và tương thích cao, do được các tổ chức quốc tế và các quốc gia thành viên cùng xây dựng thông qua một quá trình tham vấn, thảo luận rộng rãi; (2) Mức độ tin cậy cao, do được phổ biến và duy trì trên website của UNSD; (3) Là cơ sở quan trọng để đảm bảo tính so sánh quốc tế, được các tổ chức quốc tế khuyến nghị áp dụng, do đó thường được áp dụng rộng rãi; (4) Được duy trì, cập nhật thường xuyên do những nỗ lực chung của tổ chức quốc tế và các quốc gia thành viên.

Tóm lại, có thể hiểu tiêu chuẩn thống kê là các tiêu chuẩn xác định và thiết lập các thông số kỹ thuật và các đặc điểm thống nhất cho các sản phẩm và / hoặc dịch vụ thống kê, cụ thể là các tiêu chuẩn về khái niệm, định nghĩa, phân loại thống kê, mô hình, phương pháp và quy trình được sử dụng nhằm đảm bảo tính thống nhất và tính so sánh của các sản phẩm / dịch vụ thống kê. Trong đó, tiêu chuẩn thống kê quốc tế là bộ phận quan trọng bao gồm các hướng dẫn và khuyến nghị thống kê do các tổ chức quốc tế cùng các quốc gia xây dựng.

Trong thực tế, có thể thấy: Tất cả các hướng dẫn liên quan đến quá trình sản xuất thông tin thống kê sau khi được chuẩn hóa để áp dụng thống nhất đều là các tiêu chuẩn thống kê. Chẳng hạn, một phương pháp luận được chuẩn hóa chính là một tiêu chuẩn về phương pháp luận. Đối với các chương trình thống kê (chẳng hạn như các cuộc điều tra thống kê hay các hoạt động sản xuất thông tin thống kê từ nguồn dữ liệu hành chính), một tiêu chuẩn thống kê có thể được xây dựng cho một hoặc một số bước lớn/ bước nhỏ trong chương trình thống kê (chẳng hạn tiêu chuẩn về làm sạch, gán dữ liệu...), cho toàn bộ chương trình, hoặc cũng có thể cho nhiều chương trình cùng áp dụng (chẳng hạn

¹³

<https://www.abs.gov.au/websitedbs/a3121120.nsf/ho+me/statistical+language+-+what+are+standards?#:~:text=A%20statistical%20standard%20is%20a.and%20interpretation%20of%20that%20data.>

➤ ➤ ➤ THÔNG KÊ QUỐC TẾ VÀ HỘI NHẬP

như các tiêu chuẩn thống kê về định nghĩa/khái niệm có thể được áp dụng chung cho nhiều cuộc điều tra). Hay nói cách khác, để tiến hành thực hiện một chương trình thống kê, có thể cần áp dụng một hoặc nhiều tiêu chuẩn thống kê khác nhau.

2. Một số hệ thống tiêu chuẩn thống kê quốc tế

Hiện nay, các tiêu chuẩn thống kê quốc tế đã được phổ biến rộng rãi trên website chính thức của các tổ chức quốc tế xây dựng và duy trì các tiêu chuẩn này. Bên cạnh đó, các tiêu chuẩn thống kê quốc tế cũng được phổ biến thông qua một sáng kiến về kho dữ liệu toàn cầu các tiêu chuẩn thống kê quốc tế.

Các ấn phẩm về tiêu chuẩn thống kê được phổ biến trên website của UNSD

Các ấn phẩm về tiêu chuẩn thống kê quốc tế của UNSD được phổ biến tại Module "Publications" (các ấn phẩm) trên website của UNSD với đường dẫn: <https://unstats.un.org/unsd/publications/>.

Tại Module này, UNSD phổ biến tất cả các phương pháp luận và tiêu chuẩn thống kê do UNSD xây dựng. Trong đó, dựa trên khái niệm về *tiêu chuẩn thống kê quốc tế* của OECD, có thể xác định được 157 tiêu chuẩn thống kê quốc tế được phổ biến tại đây. Trong số các tiêu chuẩn này, chỉ có các tiêu chuẩn về phân loại được xây dựng theo một cấu trúc nhất định, còn các loại hình tiêu chuẩn khác được xây dựng theo các cấu trúc khác nhau phù hợp với mục đích và phạm vi của tiêu chuẩn.

Như vậy, UNSD đã xây dựng và phổ biến được một số lượng các tiêu chuẩn thống kê quốc tế khá lớn. Tuy nhiên, các tiêu chuẩn thống kê được phổ biến cùng với các phương pháp luận thống kê trong mục "Publications"

mà không có một Module riêng. Các tiêu chuẩn này theo đó cũng chưa được sắp xếp, phân tổ theo các tiêu thức khác nhau để người dùng dễ dàng sử dụng (chẳng hạn như phân theo lĩnh vực hay loại hình của tiêu chuẩn), do đó người dùng có thể gặp khó khăn trong việc tìm kiếm các tiêu chuẩn. Hạn chế này đã được khắc phục thông qua sáng kiến về Kho dữ liệu Toàn cầu về Tiêu chuẩn Thống kê dưới đây.

Kho dữ liệu Toàn cầu về Tiêu chuẩn Thống kê

Kho dữ liệu Toàn cầu về Tiêu chuẩn Thống kê (Global Inventory of Statistical Standards, gọi tắt là GISS) là một kho dữ liệu bao gồm các tiêu chuẩn thống kê quốc tế được phổ biến trên website của UNSD tại địa chỉ:

<https://unstats.un.org/unsd/iiss/MainPage.aspx>.

GISS chính là kết quả từ ý tưởng của Viện Thống kê và Địa lý Quốc gia Mexico (INEGI) nhằm xây dựng một kho dữ liệu để phổ biến các tiêu chuẩn thống kê quốc tế. GISS được phổ biến trên website của UNSD với mong muốn sẽ được truy cập và sử dụng rộng rãi trên toàn cầu, từ đó thúc đẩy việc áp dụng, tuân thủ các hướng dẫn và khuyến nghị quốc tế trong sản xuất thông tin thống kê. 94 tiêu chuẩn thống kê được phổ biến trên GISS đa phần đều được phổ biến dưới các hình thức: Sổ tay, bảng phân loại, bảng thuật ngữ, khuyến nghị.

Các tiêu chuẩn thống kê của GISS được phân loại và sắp xếp khoa học theo ba tiêu thức: Phân theo loại hình tiêu chuẩn thống kê, phân theo ngành/ lĩnh vực, và phân theo tổ chức duy trì tiêu chuẩn. Cụ thể:

- Phân theo loại hình tiêu chuẩn thống kê: Có 17 tiêu chuẩn về phân loại; 40 tiêu chuẩn về khái niệm và định nghĩa; 37 tiêu chuẩn về phương pháp luận và quy trình.

- Phân theo ngành/lĩnh vực: Các tiêu chuẩn thống kê quốc tế được phân theo từng ngành/lĩnh vực liên quan như: Thống kê dân số, thống kê lao động, thống kê kinh tế... (Xem số lượng tiêu chuẩn thống kê quốc tế phân theo ngành/lĩnh vực tại phụ lục 3).

- Phân theo tổ chức duy trì tiêu chuẩn thống kê: Các tiêu chuẩn thống kê quốc tế được phân theo 23 tổ chức quốc tế thực hiện xây dựng, duy trì các tiêu chuẩn đó. (Xem chi tiết về số lượng tiêu chuẩn thống kê quốc tế phân theo tổ chức duy trì tiêu chuẩn tại các phụ lục 4).

Cần lưu ý, một tiêu chuẩn có thể được xây dựng cho nhiều lĩnh vực khác nhau, cũng như một tiêu chuẩn có thể do nhiều tổ chức cùng xây dựng và duy trì. Mỗi tiêu chuẩn được phổ biến trên GISS đều được trình bày theo cấu trúc gồm: (1) Tên; (2) Phiên bản; (3) Ngày có hiệu lực; (4) Các phiên bản cũ; (5) Mô tả về tiêu chuẩn; (6) Tổ chức duy trì tiêu chuẩn; (7) Các lĩnh vực áp dụng tiêu chuẩn; (8) Loại tiêu chuẩn; (9) Tài liệu tham chiếu; (10) Ngôn ngữ phổ biến; và (11) Ngày cập nhật thông tin về tiêu chuẩn lần cuối.

Như vậy, GISS đã làm tốt vai trò của một kho dữ liệu về các tiêu chuẩn thống kê quốc tế với các tiêu chuẩn được hệ thống hóa và sắp xếp khoa học theo các tiêu thức khác nhau. Tuy nhiên, do vẫn trong quá trình cập nhật, GISS vẫn còn những tồn tại nhất định như: Chưa thể hiện được đầy đủ các phiên bản khác nhau của một tiêu chuẩn thống kê; một số đường link dẫn tới các tài liệu về tiêu chuẩn thống kê chi tiết mà GISS cung cấp là chưa chính xác; chưa phổ biến hết các tiêu chuẩn thống kê của UNSD (mới chỉ phổ biến 14/157 tiêu chuẩn); một số tiêu chuẩn trên GISS chưa được sắp xếp vào mục phù hợp.

Tóm lại, do vẫn đang trong quá trình xây dựng và cập nhật nên GISS không tránh khỏi những hạn chế nhất định. Tuy nhiên,

cần khẳng định rằng GISS là kho dữ liệu đầu tiên đã tập hợp được các tiêu chuẩn thống kê quốc tế từ nhiều nguồn khác nhau, đồng thời hệ thống hóa được các tiêu chuẩn này. GISS là một trong những công cụ hữu ích cho người dùng để tìm hiểu về các tiêu chuẩn thống kê quốc tế.

Các tiêu chuẩn thống kê quốc tế do Ủy ban TC69 (ISO) xây dựng và phổ biến

TC69 là một ủy ban kỹ thuật của ISO, được Hội đồng ISO giao chức năng cố vấn cho tất cả các ủy ban kỹ thuật của ISO về các vấn đề liên quan đến áp dụng các phương pháp thống kê trong tiêu chuẩn hóa. TC69 thực hiện tiêu chuẩn hóa trong việc áp dụng các phương pháp thống kê từ lập kế hoạch, thiết kế, thu thập, phân tích, trình bày và giải thích dữ liệu. TC69 gồm 05 tiểu ban với sự tham gia của 20 quốc gia thành viên và 34 quốc gia quan sát viên.

Đến nay, TC69 và các tiểu ban đã và đang xây dựng nhiều tiêu chuẩn trong lĩnh vực thống kê nói chung, theo đó: 117 tiêu chuẩn đã được phổ biến; 28 tiêu chuẩn đang được xây dựng¹⁴. Các tiêu chuẩn này phục vụ cho nhiều ngành/lĩnh vực khác nhau, trong đó bao gồm các tiêu chuẩn có thể áp dụng trong sản xuất thông tin thống kê. Tuy nhiên, do khó khăn trong việc tiếp cận với các tiêu chuẩn này nên hiện nay mới chỉ tiếp cận được một số tiêu chuẩn thống kê có thể được áp dụng trong sản xuất thông tin thống kê đã được Tổng cục tiêu chuẩn đo lường chất lượng (Bộ Khoa học và Công nghệ) phiên dịch và phổ biến dưới dạng Tiêu chuẩn quốc gia (TCVN), chẳng hạn như: TCVN 8244-1:2010 (ISO 3534-1:2006) Thống kê học. Từ vựng và ký hiệu.

¹⁴ <https://www.iso.org/committee/49742.html>

THÔNG KÊ QUỐC TẾ VÀ HỘI NHẬP

3. Một số hệ thống tiêu chuẩn thống kê của các quốc gia

Bên cạnh các tiêu chuẩn thống kê quốc tế đã được trình bày trên đây, cần tham khảo một số hệ thống tiêu chuẩn thống kê của các quốc gia như Úc, New Zealand.

Các tiêu chuẩn thống kê của ABS

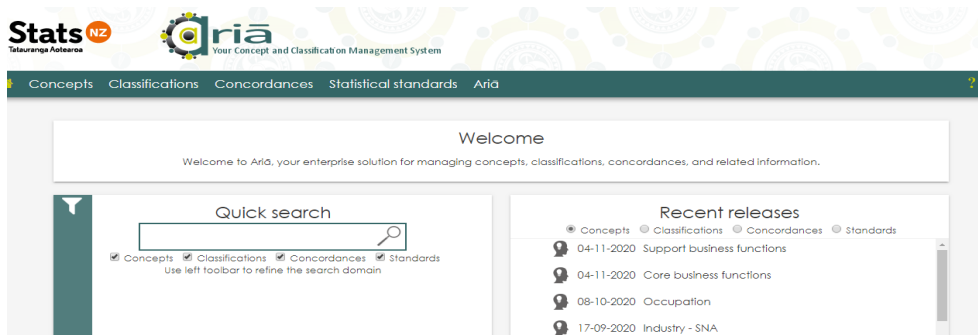
Trên website chính thức của ABS, 14 tiêu chuẩn thống kê do Cơ quan xây dựng đã được phổ biến tại mục "Tiêu chuẩn" ở địa chỉ: <https://www.abs.gov.au/Standards>. Trong đó, các tiêu chuẩn thống kê này được trình bày, sắp xếp theo thời gian xây dựng dựng tiêu chuẩn (từ 2012 đến 2019). Ở mỗi tiêu chuẩn thống kê được phổ biến, ABS cung cấp các thông tin về tên tiêu chuẩn,

mục đích sử dụng tiêu chuẩn, thời kỳ tham chiếu, ngày công bố, các phiên bản cũ (nếu có) và phiên bản mới sắp được cập nhật (nếu có).

Như đã trình bày trên đây, ABS xác định các nội dung thành phần của một tiêu chuẩn thống kê. Tuy nhiên, tùy thuộc vào từng tiêu chuẩn mà mỗi tiêu chuẩn thống kê của ABS sẽ bao gồm đầy đủ hoặc một phần trong số các nội dung thành phần đó.

Các tiêu chuẩn thống kê của Stats NZ

Khác với ABS, Stats NZ đã xây dựng một website (Aria) để quản lý và phổ biến các tiêu chuẩn thống kê của mình tại địa chỉ: <http://aria.stats.govt.nz/aria/>.

Hình 1: Giao diện website Aria của Stats NZ

Website Aria được thiết kế thân thiện với người dùng, bao gồm 5 module: Khái niệm; Phân loại; Tiêu chuẩn thống kê; Sự phù hợp và Aria. Website cung cấp cho người dùng 7.522 kết quả về khái niệm, định nghĩa liên quan đến thống kê nói chung; 481 kết quả về các bảng phân loại thống kê của Stats NZ với các đầy đủ các phiên bản khác nhau; 302 kết quả so sánh, làm rõ sự khác biệt giữa các phiên bản tiêu chuẩn khác nhau của Stats NZ; và 46 kết quả về các tiêu chuẩn thống kê của Stats NZ.

Tương tự ABS, Stats NZ cũng xác định các thành phần của một tiêu chuẩn thống kê

nhất định, và tùy thuộc vào từng tiêu chuẩn mà mỗi tiêu chuẩn thống kê của Stats NZ có thể bao gồm đầy đủ hoặc một phần trong số các nội dung thành phần này.

Qua đây, có thể thấy Thống kê New Zealand là một trong những cơ quan thống kê rất chú trọng việc xây dựng và phổ biến các tiêu chuẩn thống kê. Việc xây dựng một website để quản lý các tiêu chuẩn thống kê là hình thức phổ biến hiệu quả, phù hợp, dễ tiếp cận cho người dùng. Các tiêu chuẩn của Stats NZ cũng được xây dựng theo các nội dung thành phần xác định, đảm bảo tính thống nhất trong toàn hệ thống tiêu chuẩn thống kê của Stats NZ.

4. Một số khuyến nghị cho Thống kê nước ta

Trên cơ sở những tổng quan trên đây về khái niệm và thực tiễn tiêu chuẩn thống kê của Thống kê quốc tế, có thể khẳng định: Việc sản xuất thông tin thống kê dựa trên các tiêu chuẩn thống kê là một trong những yêu cầu cơ bản để Thống kê nước ta có thể hiện đại hóa hoạt động sản xuất thông tin thống kê, đáp ứng những nhu cầu về thông tin thống kê đang ngày càng gia tăng cả về số lượng và chất lượng, đồng thời thúc đẩy hội nhập với thống kê thế giới. Bức tranh tổng quan trên đây cũng là cơ sở để đưa ra một số khuyến nghị cho Thống kê nước ta trong công tác xây dựng, ban hành, áp dụng và phổ biến các tiêu chuẩn thống kê như sau:

Trước hết, cần thực hiện các nghiên cứu chuyên sâu về tiêu chuẩn thống kê của Thống kê quốc tế, từ đó thu được những kinh nghiệm về:

- Quan điểm trong lĩnh vực tiêu chuẩn hóa hoạt động sản xuất thông tin thống kê (khái niệm, phạm vi, đối tượng tiêu chuẩn hóa, các phương pháp, công cụ, quy trình tiêu chuẩn hóa, những yêu cầu về nguồn lực cho công tác tiêu chuẩn hóa);

- Kinh nghiệm xây dựng các tiêu chuẩn thống kê ở các phạm vi khác nhau (cho điều tra thống kê, sử dụng dữ liệu hành chính để sản xuất thông tin thống kê; cho các lĩnh vực thống kê khác nhau...) và ở các cấp độ khác nhau (chẳng hạn: Tiêu chuẩn thống kê để thực hiện một cuộc điều tra thống kê, biên soạn một chỉ tiêu thống kê...);

- Kinh nghiệm xây dựng các loại hình tiêu chuẩn khác nhau (tiêu chuẩn về quy trình, phân loại, phương pháp luận, khái niệm và định nghĩa, mô hình...).

Thứ hai, cần xác định một khái niệm rõ ràng về "tiêu chuẩn thống kê" và phạm vi cho các tiêu chuẩn thống kê cần xây dựng và

áp dụng trong toàn hệ thống. Điều này có thể được thực hiện thông qua xây dựng một khung chung cho tiêu chuẩn thống kê nhà nước. Trong đó, khung chung đưa ra khái niệm "tiêu chuẩn thống kê", chính sách về tiêu chuẩn thống kê nhà nước, các nguyên tắc cần bảo đảm... đồng thời xác định tất cả các tiêu chuẩn thống kê cần được xây dựng và áp dụng cho tất cả các lĩnh vực, ở tất cả các cấp độ và loại hình. Nói cách khác, xây dựng khung chung về tiêu chuẩn thống kê nhà nước chính là xác định quan điểm và nhu cầu về tiêu chuẩn thống kê của thống kê nhà nước, từ đó đảm bảo việc xây dựng và áp dụng các tiêu chuẩn thống kê một cách đồng bộ, thống nhất và được thực hiện theo một lộ trình phù hợp (do xác định được các ưu tiên về tiêu chuẩn thống kê). Trong đó, có thể cân nhắc việc xác định các thành phần nội dung nhất định cho một tiêu chuẩn thống kê (tương tự như ABS và Stats NZ) để đảm bảo tính minh bạch, thống nhất, đồng bộ.

Thứ ba, đánh giá thực trạng việc xây dựng, ban hành và áp dụng các tiêu chuẩn thống kê nhà nước cần được thực hiện. Trong đó, có thể sử dụng khung chung về tiêu chuẩn thống kê nhà nước (được đề xuất xây dựng trên đây) làm mục tiêu, từ đó xác định được hiện trạng để đánh giá mức độ đáp ứng khung chung tại thời điểm hiện nay ra sao. Một khung đánh giá cũng có thể được xây dựng nhằm xác định được mức độ đầy đủ về số lượng của các tiêu chuẩn thống kê hiện có so với số lượng tiêu chuẩn thống kê cần được xây dựng, ban hành và áp dụng; đánh giá về hình thức của các tiêu chuẩn thống kê hiện có (đã được ban hành dưới dạng tiêu chuẩn thống kê chính thức hay chưa); đánh giá mức độ phù hợp của mỗi tiêu chuẩn thống kê với tiêu chuẩn thống kê quốc tế tương ứng; đồng thời đánh giá mức độ áp dụng trong thực tiễn, việc rà soát và cập nhật các tiêu chuẩn, công tác đánh giá

➤ ➤ ➤ THÔNG KÊ QUỐC TẾ VÀ HỘI NHẬP

định kỳ việc thực hiện các tiêu chuẩn này (nếu có)... Những đánh giá toàn diện này là cơ sở quan trọng để xác định được mức độ đáp ứng so với yêu cầu về tiêu chuẩn thống kê của nước ta, từ đó xây dựng được một lộ trình phù hợp nhằm lấp đầy khung tiêu chuẩn thống kê đã xác định.

Thứ tư, tăng cường đào tạo, bồi dưỡng cho cán bộ công chức, viên chức thống kê về tiêu chuẩn thống kê, nhằm nâng cao nhận thức về tầm quan trọng của các tiêu chuẩn thống kê, cũng như trang bị những kiến thức về các tiêu chuẩn thống kê cho công chức, viên chức thống kê, từ đó nâng cao hiệu quả việc xây dựng, áp dụng các tiêu chuẩn thống kê trong sản xuất thông tin thống kê.

Cuối cùng, hoạt động phổ biến tiêu chuẩn thống kê cho người dùng tin cần được chú trọng. Có thể nói, đây là một phần không thể thiếu trong công tác bảo đảm chất lượng thống kê. Các tiêu chuẩn thống kê có thể được phổ biến thông qua chuyên mục trên website (như ABS), hoặc một website riêng biệt (như Stats NZ). Ngoài ra, cần lưu ý đến việc phổ biến các tiêu chuẩn thống kê đi kèm với các thông tin thống kê được phổ biến (có thể phổ biến nguyên văn hoặc đính kèm đường link, chỉ dẫn đến tài liệu về tiêu chuẩn đó). Theo đó, người dùng có thể biết được các thông tin thống kê mà họ sử dụng được sản xuất dựa trên những tiêu chuẩn nào, đảm bảo tính minh bạch của thông tin thống kê và xây dựng, củng cố niềm tin của người dùng. Trong quá trình phổ biến các tiêu chuẩn thống kê, việc cung cấp các phiên bản khác nhau và chỉ rõ những khác biệt giữa các phiên bản của tiêu chuẩn cũng rất quan trọng.

Từ bức tranh chung về tiêu chuẩn thống kê của Thống kê quốc tế, đến một số ý tưởng và khuyến nghị chung cho Thống kê nước ta trong công tác xây dựng, ban hành, áp dụng các tiêu chuẩn thống kê nhà nước,

có thể nhận thấy: Tiêu chuẩn thống kê không phải là vấn đề mới, tuy nhiên việc xây dựng được một hệ thống tiêu chuẩn thống kê toàn diện, đáp ứng đầy đủ các yêu cầu về tiêu chuẩn thống kê trong hoạt động sản xuất thông tin thống kê của toàn hệ thống thống kê lại là nhiệm vụ khó khăn. Ngay cả các quốc gia có nền thống kê phát triển, các hệ thống tiêu chuẩn thống kê của các quốc gia này cũng đang dần được hoàn thiện qua các năm. Chính vì vậy, đảm bảo tính kịp thời trong việc xây dựng các tiêu chuẩn thống kê là cần thiết, nhưng tiếp tục thực hiện những nghiên cứu sâu hơn để có những bước đi thận trọng và chắc chắn cũng rất quan trọng với Thống kê nước ta./.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Luật tiêu chuẩn và quy chuẩn kỹ thuật (Luật số 68/2006/QH11) ngày 29/6/2006;
2. OECD (2008), Glossary of Statistical Terms,
3. Statistics Canada, https://www150.statcan.gc.ca/n1/en/subjects/statistical_methods
4. Tổng cục Tiêu chuẩn Đo lường Chất lượng (2008), TCVN 7781:2008 (ISO/TR 10017:2003) Hướng dẫn sử dụng kỹ thuật thống kê trong TCVN ISO 9001:2000
5. Tổng cục Tiêu chuẩn Đo lường Chất lượng (2010), TCVN 8244-1:2010 (ISO 3534-1:2006) Thống kê học. Từ vựng và ký hiệu. Phần 1: Thuật ngữ chung về thống kê và thuật ngữ dùng trong xác suất
6. United Nations (2019), United Nations National Quality Assurance Frameworks Manual for Official Statistics
7. United Nations Statistics Division, Global Inventory of Statistical Standards, <https://unstats.un.org/unsd/iiss/List-of-Statistical-Standards.ashx>